

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОТИПОВИХ ЗМІН НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНОГО МУТАНТА 4.14.10 ЗА ГЕНОМ *SNF4Agamma* В УМОВАХ ОКСИДАТИВНОГО СТРЕСУ

О. Щербакова

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Грушевського, 4, Львів 79005, Україна
e-mail: oksana_kysla@yahoo.com

Досліджено морфологічні та функціональні зміни у тканині мозку мутантів *D. melanogaster* лінії 4.14.10. Мутація 4.14.10 локалізована у гені *SNF4Agamma*, який кодує γ -субодиницю протеїнкінази, що активується АМФ (АМРК). У даних мутантів в умовах оксидативного стресу та за наявності неактивної АМРК клітини мозку гинуть неапоптичним шляхом, що виявляється у нейродегенерації, значних порушеннях будови тканини ока, а також у відхиленнях фототаксичної реакції.

Ключові слова: *Drosophila melanogaster*, нейродегенерація, старіння, поведінкові реакції.

Нейродегенеративні мутанти дрозофіли є джерелом знань про функцію генів і їх продуктів, фундаментальні механізми виживання нейронів та є потенційними моделями для визначення нових шляхів терапії захворювань людини. На даний час ідентифіковано більше 30 нейродегенеративних мутацій у дрозофіли. Їхня характеристика показала, що багато з них виявляють фенотипи, близькі з характерними ознаками нейродегенеративних захворювань людини.

Матеріали та методи

У роботі була використана лінія нейродегенеративних мутантів *D. melanogaster*, контролем слугувала лінія дикого типу *Oregon*. Гістологічні препарати зрізів головного мозку для світлової та електронної мікроскопії готували за стандартною методикою [2]. Фарбування тканини мозку антитілами проводили згідно з протоколами [14]. Фототаксичні реакції досліджували за методикою Бензера [3].

Результати і їхнє обговорення

Нейродегенеративні мутанти *D. melanogaster* були отримані внаслідок хімічного мутагенезу при дії етилметансульфонату. Було показано, що патологічні зміни у досліджуваної лінії були зумовлені рецесивною мутацією в гені третьої хромосоми і характеризувалися розвитком вакуолей у різних відділах мозку. Мутація 4.14.10 була картована в ділянці делеції 93B6-93D4. У цій ділянці розміщений ген відомої нейродегенеративної мутації *loechrig (loe)* [15]. Ми провели комплементарний аналіз із мутантом *loe* і показали алейність цих мутацій, відповідно вони обидві розміщені у гені *SNF4Agamma*. Мутанти 4.14.10 і *loe* мають подібний фенотип дегенерації (рис.1), розвиток якого починається в центральній частині мозку і з віком поширюється на оптичні долі, проте нейродегенеративні зміни в *loe* проявляються на 7-й день життя дорослої особини, а в 4.14.10 – на 20-й.

Продуктом гена *SNF4Agamma* [15] є γ -субодиниця протеїнкінази, що активується АМФ (АМРК). АМРК є ключовим ферментом у регуляції гомеостазу клітинної енергії [8]. У всіх еукаріотичних організмів АМРК існує у вигляді гетеротримера, що складається з каталітичної α -субодиниці та регуляторних β - і γ -субодиниць [12]. Усі три субодиниці є

необхідними для утворення стабільного активного комплексу. Структура і функції кожної субодиниці є консервативними поміж еукаріотами. У ссавців є по 2–3 гени, що кодують кожну субодиницю, а у *Drosophila* – лише по одному. Відповідно мутація в цих генах одразу впливає на структуру ферменту, і це робить дрозофілу зручною моделлю для вивчення його функцій. І хоча проведено багато досліджень із вивчення каталітичних властивостей АМРК, про регуляторну роль β - і γ -субодиниць відомо небагато. β -субодиниця взаємодіє з глікогеном, а γ - з АМФ, який, зв'язуючись із ферментом, веде до його конформаційної зміни і активування α -субодиниці [8]. АМРК активується у відповідь на зменшення кількості АТФ у клітині під час фізичних навантажень, голодування, гіпоксії, зміни клітинного рН. Також АМРК може активуватися гормонами, ліками та клітинними стресорами, які не впливають на співвідношення АМФ:АТФ [11]. Активація АМРК пригнічує біосинтетичні процеси та запускає процеси, внаслідок яких генерується АТФ (окиснення жирних кислот, гліколіз). Цей фермент діє як на клітинному рівні, так і на рівні цілого організму, оскільки він регулює споживання їжі та використання енергії [11]. Вивчення нейродегенеративних процесів у мутантів *D. melanogaster* із новою алельною формою гена γ -субодиниці АМРК дає змогу детальніше дослідити роль цього фермента у функціонуванні нервової системи.

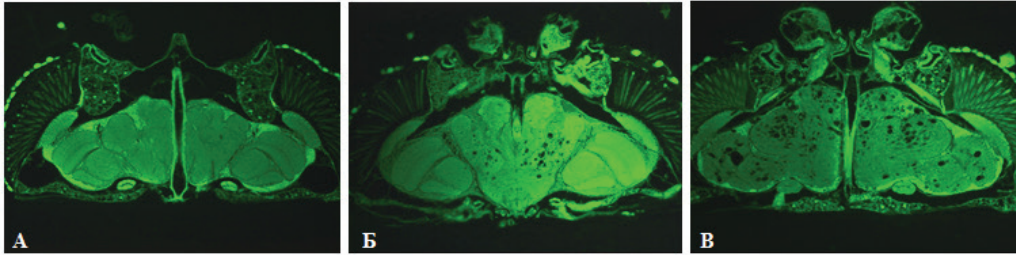

Рис. 1. Фенотип тканини мозку особин дикого типу *Oregon* 20-денного віку (А) та мутантів 4.14.10 20-денного віку (Б) і *loechrig* 7-денного віку (В).

При дослідженні впливу підвищених концентрацій кисню на розвиток нейрогенеративних змін у особин лінії 4.14.10 було виявлено специфічний фенотип, не характерний для інших ліній мутантів (рис. 1, Б). У контрольній лінії око і мозок прилягають одне до одного, а у мутантів 4.14.10 ретина ока відшарована від мозку і простір між ними заповнений дегенеруючою тканиною. Дослідженнями на мишах [5] і дрозофілі [4] показано, що підвищені концентрації кисню в атмосферному повітрі ведуть до утворення активних форм кисню в організмі до оксидативного стресу, що, у свою чергу, зумовлює апоптоз клітин мозку. У літературі описано суперечливі дані щодо впливу АМРК на апоптоз клітин [11, 12]. Є докази того, що АМРК має нейропротекторну роль, оскільки вона активується у відповідь на метаболічні порушення в мозку і зумовлює виживання нейронів гіпокампа [11]. Вважають [12], що при помірному зниженні рівня АТФ у клітині АМРК запобігає апоптозу, а при значному і різкому зменшенні кількості АТФ енергії у клітині недостатньо для відновлення співвідношення АМФ:АТФ, тому активація АМРК веде до апоптозу.

Для дослідження природи тканини між оком і мозком зрізи фарбували речовиною DAPI (4', 6-діамідино-2-феніліндол), що є інтеркалюючим агентом і виявляє ядра клітин (рис. 2).

Це фарбування засвідчило відсутність ядер у досліджуваній ділянці, що вказує на відсутність цілих інтактних клітин. За допомогою антитіл до білка Elav (embryonic lethal, abnormal vision), який експресується лише в нейрональних клітинах нервової системи, показано зменшення кількості нейронів у кортексі ламіни після дії високих концентрацій кисню (рис. 3), що свідчить про їх відмирання.

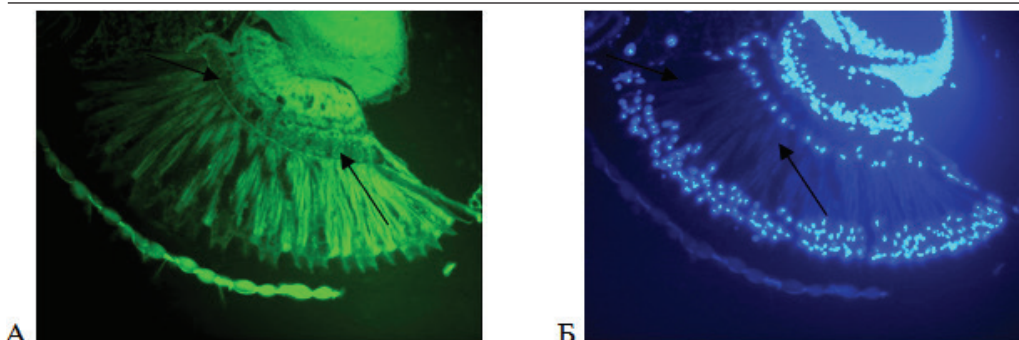

Рис. 2. Зрізи мозку особин лінії 4.14.10 після 6-денної гіпероксії з використанням DAPI: А – ультрафіолетове світло; Б – синій фільтр. Збільшення 15x40. Стрілками позначено дегенеруючу ділянку.

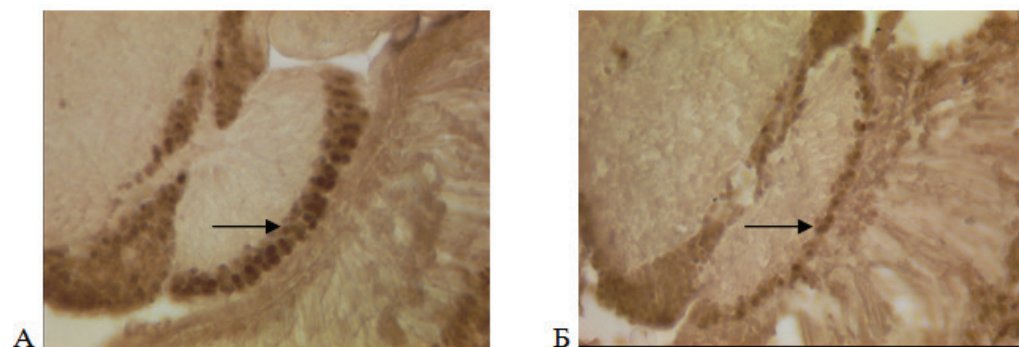

Рис. 3. Фенотип мозку особин лінії дикого типу *Oregon* (А) і мутантів 4.14.10 (Б) після 6-денної гіпероксії при фарбуванні заморожених зрізів антитілами *elav*. Збільшення 15x60. Стрілками показано нейрональні клітини.

З використанням методів електронної мікроскопії у мозку мутантів 4.14.10 після дії високих концентрацій кисню було виявлено порушення цілісності базальної мембрани ока (рис. 4, Б, В) та вивільнення ретинальних пігментів у порожнину між оком і мозком. У тканині мозку виявлено дегенеративні зміни в будові гліальних клітин і порушення цілісності монополярних нейронів у кортексі ламіни (рис. 4, Г). Ці дані підтверджують результати фарбування тканини мозку антитілами до *Elav* про зменшення кількості нейронів у даній ділянці мозку. Ознак апоптозу, який характеризується зменшенням об'єму клітини (іноді втрачається більше 1/3 нормального об'єму), конденсацією хроматину, фрагментацією ДНК без руйнування клітинної мембрани [14], не було виявлено серед відмираючих нейронів. Це вказувало на інший шлях їх загибелі. Відомо [11], що при пошкодженні АМРК, яка в нормі відповідальна за відновлення необхідного для клітини рівня АТФ, клітина страждає від браку енергії. За цих умов апоптоз зазвичай не відбувається, оскільки він потребує значних витрат енергії. Відомо, що у мутантів *loe* відмирання нейронів відбувається внаслідок некрозу [11, 12]. Імовірно, такі ж процеси відбуваються й у мутанта 4.14.10.

Зовні морфологія ока мутантів 4.14.10 виглядала нормальною, проте аналіз зрізів ока мух після дії високих концентрацій кисню виявив значну вакуолізацію ретини. Око дрософіли складається з близько 800 простих компонентів, що називаються оматидіями [10]. Кожен оматидій, що вважається простим оком, містить 20 клітин, включно з 8-ма фоторецепторними клітинами. Шість фоторецепторних клітин R1-R6 видовжуються вздовж

ретини (~85 мкм), тоді як R7 і R8 обмежені верхньою чи нижньою частиною кожного ома-тидія відповідно. Кожна фоторецепторна клітина містить спеціалізовану мікроборсинчасту ділянку, яка необхідна для вловлювання світла та фототрансдукції, і називається рабдо-мером. Фоторецепторні клітини є чутливими до дії одиничних фотонів світла, і сигнальний шлях може вмикатись і вимикатись із мілісекундною швидкістю.

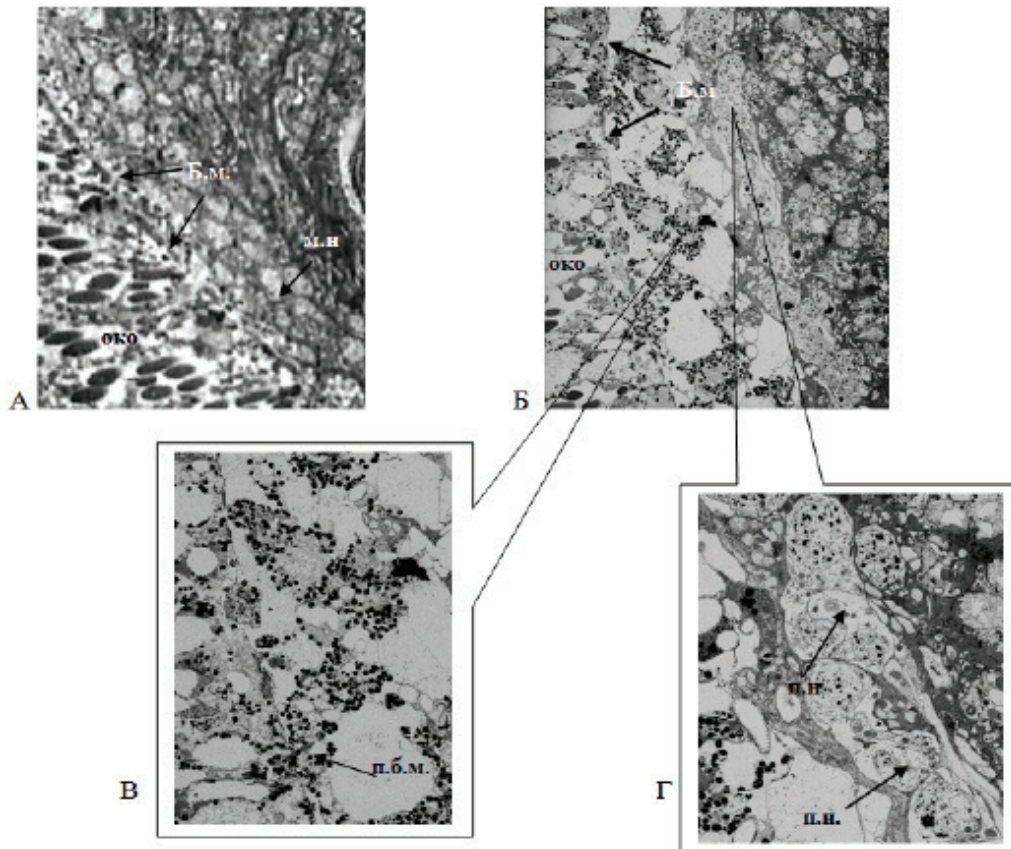

Рис. 4. Електронно-мікроскопічні фотографії мозку особин лінії дикого типу (А) та мутантів 4.14.10 (Б) після 6 днів дії високих концентрацій кисню (x1600). В – Ділянка базальної мембрани ока (x2400); Г – Ділянка кортексу ламіни (x2400). Б.м. – базальна мембрана ока, п.б.м. – пошкоджена цілісність базальної мембрани; м.н. – монополярні нейрони; п.н. – пошкоджені монополярні нейрони.

Для аналізу будови ока мух лінії 4.14.10 після дії високих концентрацій кисню виготовляли вертикальні напівтонкі зрізи (рис. 5). У контрольній лінії *Oregon* омагидії мали правильну шестикутну форму, і в них можна розрізнити 7 фоторецепторних клітин R1-R7 (рис. 5, А). У мух лінії 4.14.10 виявлено дегенерацію фоторецепторних клітин, яка проявлялась у розвитку вакуолей в окремих фоторецепторних клітинах і зменшенні кількості фоторецепторних клітин у межах омагидію після 6-денної гіпероксії (рис. 5, Г). Також зменшувався шар пігментних клітин, які є важливими для фізичного відокремлення окремих омагидіїв і виконують трофічну функцію щодо фоторецепторів. Інтенсивна вакуолізація ретини виявлена [13] за наявності мутації в гені β -субодиниці АМРК за нормальних умов. Автори вважають, що АМРК не впливає на розвиток фоторецепторів, але веде до дегене-

рації ретини через їх надмірне збудження. Для формування стабільного каталітично-активного комплексу АМПК важливими є всі три субодиниці, а мутації у будь-якій із них ведуть до втрати функцій ферменту [13].

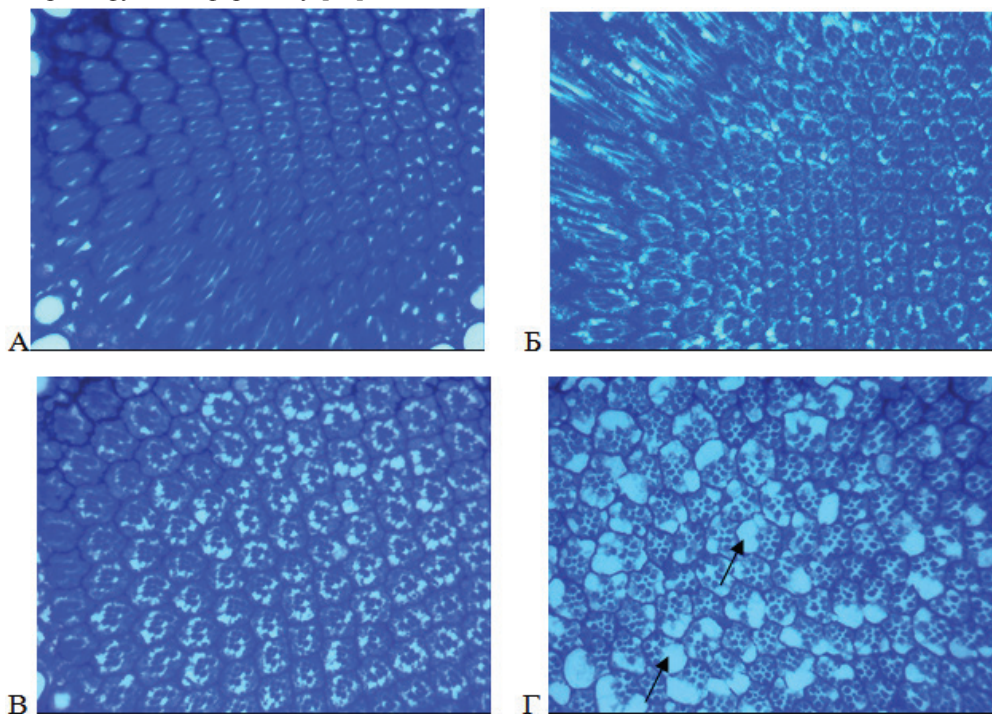

Рис. 5. Фенотип омаїдій ока: А – *Oregon* за умов нормоксії; Б – 4.14.10 за умов нормоксії; В – *Oregon* після 6 діб дії високих концентрацій кисню; Г – 4.14.10 після 6 діб дії високих концентрацій кисню, стрілками показані омаїдії зі зменшеним числом фоторецепторів. Збільшення 15x60.

Аксони фоторецепторних клітин R1-R6 формують синапси в першому оптичному ганглії, ламіні, а аксони R7 і R8 клітин проходять через ламіну і утворюють закінчення в медулі. За допомогою антитіл до специфічного білка фоторецепторів, хаоптину (антитіла 24B10, DSHB) ми показали дегенерацію та дезорганізацію R7/R8 аксонів фоторецепторних клітин у мутантів 4.14.10 унаслідок дії гіпероксії (рис. 6, А).

Порушення функціонування нервової системи та розвиток нейродегенерації зумовлюють відхилення у поведінці. У мутантів *alicorn* [13] та *bubblegum* [9] порушені фототаксичні реакції, у мутантів *dare* – нюхові властивості при навчанні [6]. Мутації *sniffer* [4] та *parkin* [7] зумовлюють зниження рухової активності, що прогресує з віком. Оскільки було виявлено дегенерацію аксонів фоторецепторних клітин і вакуолізацію ретини у мутантів 4.14.10 після умов гіпероксії, то це могло впливати на їхню зорову поведінку. Є дані [13] про те, що мутація в гені β -субодиниці АМПК (мутація *alicorn*) веде до ексайтотоксичності фоторецепторів, вакуолізації ретини та ламіни вже з перших днів життя дорослих мух. У мутантів *alicorn* після перетворення лялечки в дорослу муху світлові сигнали, що потрапляють на її фоторецептори, ведуть до їх збудження [13]. Ці процеси є енергозалежними і на зниження вмісту АТФ мала би реагувати АМПК, проте вона неактивна внаслідок мутації. За таких умов енергії в клітинах не вистачає і збудження фоторецепторних нейронів переростає у ексайтотоксичність.

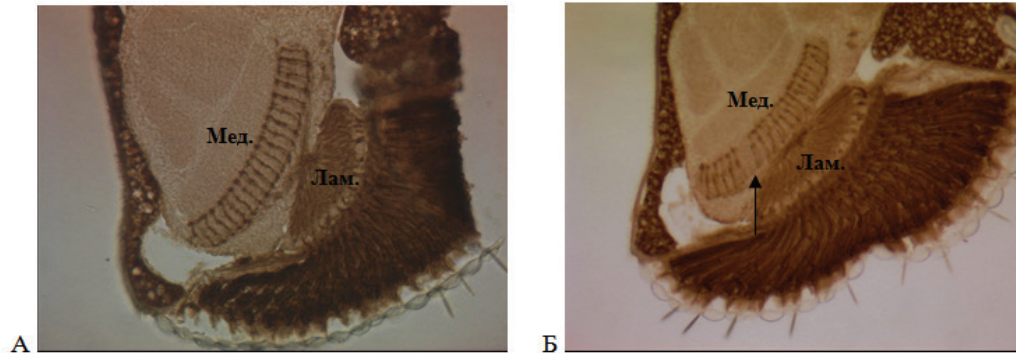

Рис. 6. Фенотип R7/R8 аксонів фоторецепторних клітин у мутантів 4.14.10 (А) та мух дикого типу (Б) після 6-денного впливу високих концентрацій кисню. Стрілками показано ділянки дегенерації аксонів. Мед. – медула, Лам. – ламіна. Збільшення 15x40.

Для виявлення відхилень у зорових реакціях ми досліджували позитивний (рух особин до світла) і негативний фототаксис (рух особин від світла) за нормальних умов. У особин лінії *Oregon* позитивний фототаксис перевищував негативний (рис. 7), тобто переважаюча більшість цих мух рухалася у напрямку джерела світла. Особини лінії *sine oculis* характеризуються відсутністю очей і, відповідно, реакція позитивного й негативного фототаксису в них не відрізнялася. Мухи лінії 4.14.10 значно охочіше уникали світла, про що свідчив підвищений негативний фототаксис і знижений позитивний, а також показник індекса фототаксису (рис. 7).

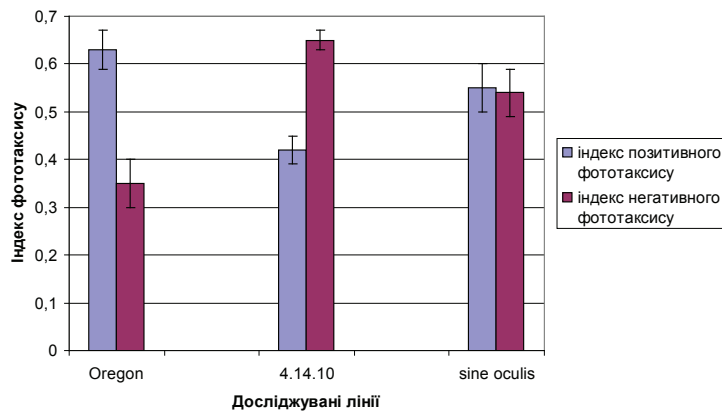

Рис. 7. Індекс фототаксису в досліджуваних мух за нормальних умов.

Відомо, що АМПК відіграє центральну роль у метаболізмі холестеролу та його ефірів [8, 15]. Знижена концентрація ліпідів може бути причиною порушень функцій мембран клітини і робити мембрану більш чутливими до дії вільних кисневих радикалів, які зумовлюють значну дегенерацію мозку і ретини особин 4.14.10 за умов гіпероксії. За відсутності активної АМПК та зниженого вмісту ліпідів клітини будуть гинути неапоптичним шляхом, як і у мутанта *loe*.

Виявлення нової алельної форми гена *SNF4Agamma*, що кодує протеїнкіназу, яка активується АМФ і є негативним регулятором синтезу холестеролу, може бути використане для подальшого з'ясування ролі метаболізму ліпідів для нормального функціонування нервової системи та розвитку нейродегенеративних захворювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матийцив Н. П., Магоривская И. Б., Щербакова О. В. и др. Генетический анализ нейродегенеративных мутантов *Drosophila melanogaster* по 3-й хромосоме, индуцированных этилметансульфонатом // Генетика. 2009. Т. 45. № 2. С. 196–202.
2. Ashburner M. *Drosophila: a laboratory manual*. Cold Spring Harbor, New York: Cold Spring Harbor Laboratory. 1989. P. 179–189.
3. Benzer S. Behavioral mutants of *Drosophila* isolated by countercurrent distribution // Proc. Natl. Acad. Sci. 1967. Vol. 58. P. 1112–1119.
4. Botella J. A., Ulschmid J. K., Gruenewald C. The *Drosophila* carbonil reductase sniffer prevents oxidative stress-induced neurodegeneration // Current Biol. 2004. Vol. 14. P. 782–786.
5. Dean J. B., Mulkey D. K., Henderson R. A. Hyperoxia, reactive oxygen species, and hyper-ventilation: oxygen sensitivity of brain stem neurons // J. Applied Physiol. 2004. Vol. 96. P. 784–791.
6. Freeman M. R., Dobritsa A., Gaines P. The *dare* gene: steroid hormone production, olfactory behavior, and neural degeneration in *Drosophila* // Development. 1999. Vol. 126. P. 4591–4602.
7. Greene J. C., Whitworth A. J., Kuo I. Mitochondrial pathology and apoptotic muscle degeneration in *Drosophila parkin* mutants // Proc. Natl Acad. Sci. USA. 2003. Vol. 100. P. 4078–4083.
8. Kemp B. E., Mitchell K. I., Stapleton D. Dealing with energy demand: the AMPK-activated protein kinase // Trends Biochem. Sci. 1999. Vol. 24. P. 22–25.
9. Min K.-T., Benzer S. Preventing neurodegeneration in the *Drosophila* mutant *bubblegum* // Sci. 1999. Vol. 284. P. 1985–1988.
10. Pak W. *Drosophila* in vision research // Ophthalmology and visual science. 1995. Vol. 36. N 12. P. 2350–2358.
11. Ronett G. V., Ramamurthy S., Kleman A. M. AMPK in the brain: its roles in energy balance and neuroprotection // J. Neurochem. 2009. Vol. 109. P. 17–23.
12. Spasic M. R., Callaerts P., Norga K. AMP-activated protein kinase (AMPK) molecular cross-road for metabolic control and survival of neurons // Neuroscientist. 2009. Vol. 15. P. 309–316.
13. Spasic M. R., Callaerts P., Norga K. *Drosophila alicorn* is a neuronal maintenance factor protecting against activity-induced retinal degeneration // J. Neurosci. 2008. Vol. 28. N 25. P. 6419–6429.
14. Sullivan W., Ashburner M., Hawley R. S. *Drosophila* Protocols. Cold Spring Harbor Laboratory Press. 2000. 697 p.
15. Tschaepe J.-A., Hammershmid C., Muehlig-Versen M. et al. The neurodegeneration mutant *loechrig* interferes with cholesterol homeostasis and Appl processing // EMBO J. 2002. Vol. 23. P. 6367–6376.

Стаття: надійшла до редакції 12.03.14

доопрацьована 03.04.14

прийнята до друку 20.06.14

**CHARACTERISTICS OF PHENOTYPICAL CHANGES
OF NEURODEGENERATIVE MUTANT 4.14.10 ON THE GENE
SNF4Agamma DURING OXIDATIVE STRESS**

O. Shcherbakova

*Ivan Franko National University of Lviv
4, Hrushevskiy St., Lviv 79005, Ukraine
e-mail: oksana_kysla@yahoo.com*

Morphological and functional changes in brain tissue of *D. melanogaster* mutants 4.14.10 were detected. Mutation 4.14.10 was localized in the gene *SNF4Agamma*. The *SNF4Agamma* protein is one of the regulatory subunits of the AMP-activated protein kinase (AMPK) complex in *Drosophila*. During oxidative stress these mutants showed non-apoptotic cell death that resulted in neurodegeneration, derangement of eye tissue and phototactic reaction.

Keywords: Drosophila melanogaster, neurodegeneration, aging, behavior.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОТИПИЧЕСКИХ ИЗМЕНЕНИЙ
НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНОГО МУТАНТА 4.14.10 ПО ГЕНУ
SNF4Agamma В УСЛОВИЯХ ОКСИДАТИВНОГО СТРЕССА**

О. Щербакова

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Грушевского, 4, Львов 79005, Украина
e-mail: oksana_kysla@yahoo.com*

Исследованы морфологические и функциональные изменения в ткани мозга мутантов *D. melanogaster* линии 4.14.10. Мутация 4.14.10 локализована в гене *SNF4Agamma*, который кодирует γ -субъединицу протеинкиназы, активирующейся АМФ (АМРК). У данных мутантов в условиях оксидативного стресса и при неактивной АМРК клетки мозга отмирают неапоптотическим путем, что проявляется в развитии нейродегенерации, значительных нарушениях строения ткани глаза, а также в отклонениях фототаксической реакции.

Ключевые слова: Drosophila melanogaster, нейродегенерация, старение, поведенческие реакции.